

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ONA TILI O'QITISH SAVODXONLIK FANI
TA'LIM MAZMUNINI RIVOJLANTIRISHNING METODIK VA DIDAKTIK
USULLARIGA YO'NALTIRILGAN MASHQ VA TOPSHIRIQLARNING FARQLI
JIHATLARI

Kuranbayeva Husnora Abdullayevna
TAFU "Pedagogika" kafedrasida katta o'qituvchisi

Annotasiya: Ta'lim traektoriyasini metodik shakllantirish imkoniyatini yaratilishi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining lingvopedagogik kompetensiyalarini takomillashtirish, talabalarning fanga qiziqishi, hamda bir o'quv topshirig'ini bajarish asnosida bir nechta nutqiy ko'nikmani rivojlantirish olish imkoniyatiga ega bo'lishi, bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining topshiriqlarini amalga oshirishga ongli yondashishi, bajarishda didaktik ketma-ketlikka rioya qilishi, topshiriqlarni zamonaviy axborot manbalaridan topish uchun sun'iy intellekt bilan to'g'ri muloqot qila olishi, joriy etilishi maqsadga muvofiq ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: metodika, amaliy ko'nikma, ona tili, nutqiy kompetensiya

Аннотация: Создать возможность методического формирования образовательной траектории, совершенствования лингвopedagogических компетенций будущих учителей начальных классов, интереса учащихся к науке, умения развивать несколько речевых навыков при выполнении одного учебного задания, исходя из того, что будущим учителям начальных классов желательно осознанно подходить к выполнению своих задач, соблюдать дидактическую последовательность в их выполнении, уметь корректно общаться с искусственным интеллектом для нахождения задач из современной информации источников, а также представить данные.

Ключевые слова: методика, практические навыки, родной язык, речевая компетентность.

Til ta'limida nutqiy kompetensiyalarni rivojlantirish o'quvchilarda nutqini o'stirishga yo'naltirilgan hamkorlikda olib boriluvchi amaliy faol mashg'ulotdir. O'quvchilarning nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish va amaliy ko'nikmalar hosil bo'lganini nazorat qilish o'qituvchidan chuqur bilim berishni va egallangan bilimlarni tekshirib borishni talab qiladi. O'quvchilar nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda quyidagi ustuvor tamoyillarga asoslanish maqsadga muvofiq.

Har bir metodikaga doir tadqiqotning asosini boshlang'ich ta'lim topshiriqlari tashkil etadi. Ona tili ta'limida keyingi bir asr davomida ko'plab tadqiqotlar olib borildi. Jadidlar boshlab bergan ta'limning mazmuni o'zida ona tiliga xos milliylikni qamragan edi. Tadqiqot davomidagi tahlillarga murojaat qilganimizda umumiy o'rta ta'lim darsliklari bilan oliy ta'lim darsliklari o'rtasidagi qiyosiy bog'liqlikka e'tibor qaratamiz.

Ammo, ta'limda ta'limiy jihati shundaki, mazkur darsliklar mazmuni keyinchalik oliy ta'lim darsliklariga shu holatda ko'chdi, o'zbek tili grammatikasining asosiy qismiga

aylandi. oliy ta'lim darsliklarida mashqlarga o'rin ajratilmagan. O'zbek tili o'qitish metodikasi darsliklarida ayrim mustaqil ta'lim o'quv topshiriqlari bor, o'quv qo'llanmalarda keyingi yillarda qat'iy tartibda kiritildi. Uzoq yillar oliy ta'lim darslik va qo'llanmalarida mustaqil ta'lim topshiriqlaridan umumli foydalanilmadi. Bu holat o'zbek adabiy talaffuz me'yorlarining talabalar tomonidan yetarlicha o'zlashtirilmay qolishiga olib keldi. Ona tili ta'limi tarixiga nazar tashlasak, bunday mashqlar o'zbek tili fan sifatida shakllangan dastlabki yillarda (1930–1940) chop etilgan darsliklarda ham mavjud bo'lmaganligini yuqorida ta'kidlandi.

Metodist G.Hamroev tadqiqotlarida o'quv topshiriqlari umumiy o'rta ta'lim tizimi doirasida o'rganib chiqilgan. Bu borada uning ona tili o'qitish metodikasida mashq va topshiriqlar vazifa jihatidan farqlanmaydi, buning natijasida talabalarda nutqiy ko'nikmalar to'laqonli rivojlanmayapti degan fikriga qo'shilish mumkin.

Darhaqiqat, oliy ta'lim darslik va qo'llanmalarida ham boshlang'ich ta'lim topshiriqlari maxsus o'rganilmagan, savolni topshiriqdan, topshiriqni esa mashqdan, farqlab bo'lmaydi.

“Pedagogika Ensiklopediyasi”da mashqqa berilgan ta'rifning ancha takomillashgan va ta'lim sohasiga moslashtirilgan shaklini ko'rish mumkin:

Mashq (arabcha – husnixat, rasm chizish uchun namunalar) – biror faoliyatni puxta o'zlashtirish yoki sifatini yaxshilash maqsadida ko'p marta takrorlash. Mas., o'qish, yozish. M. ta'limda ko'nikma va malakalar hosil qilishda muhim o'rin tutadi

G.Hamroyev ta'kidlagani kabi har bir atama o'z mazmun-mohiyatiga ega. Ya'ni, mashq muayyan harakatni, bir necha bor aynan takrorlash asosida shu mashg'ulotdan ko'zlangan ko'nikma va malakaga ega bo'lishni nazarda tutsa, topshiriq kishining, jumladan, talabaning zimmasiga biror mavzuni mustahkamlash maqsadida bir marta bajarish uchun beriladigan ish, vazifani anglatadi.

Topshiriq atamasiga “O'zbek tilining izohli lug'ati”da quyidagicha ta'rif berilgan: “Topshiriq 1. Kimsaning zimmasiga yuklatiladigan ish, vazifa. Hukumat topshirig'i. Topshiriq bermoq. Tergovchi ham xit bo'ldi. Axir, u bu yerga o'ynagani kelmagan-ku. Maxsus topshiriq bilan oqni oqqa, qorani qoraga ajratgani kelgan... Mustaqil ta'lim topshiriqlarini bir-biridan farqlab vazifasiga ko'ra metodik yondashish lozim. Demak, mashq – ko'nikma yoki malaka hosil qilish vosita. Topshiriq esa ma'lumotlarni xotiraga kirituvchi qurilmaga o'xshaydi.

U yo'naltiruvchi xususiyatga ega. Topshiriq asosida talabani fikrlashga, mustaqil ishlashga o'rgatish mumkin. Zero, mashqlar ham, topshiriqlar ham “Ona tili” darsliklarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ona tili ta'lim mazmunini takomillashtirishda adabiyot fani bilan integratsiyalash muhim ahamiyatga ega. Masalan.

1. Savol. O'zbek adabiyotida birinchi professor qaysi, shoir yoki yozuvchi bo'lgan. Qaysi yo'nalishda ish olib borgan, izohlab bering.

Javob: Abdurauf Fitrat. Jadidchilik harakatining davomchilaridan biri.

2. Savol. Adabiyotshunoslikka kirish kitobini 2004 yildagi muallifi kim

Javob: Quronov D.

Demak ona tilidagi ta'limiy topshiriqlarni adabiyot bilan integratsiyalashtirib berish maqsadga muvofiqdir.

Nazariy ma'lumotlar, ya'ni grammatika bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining lingvopedagogik kompetensiyalarini takomillashtirishda mavzu doirasida bilim, tushuncha hosil qiladi. Ta'lim mazmunida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchisi egallashi ko'zda tutilgan ko'nikma va malakani, asosan, mashqlar asosida rivojlantiriladi. Topshiriqlar bu o'rinda ko'proq talaba bilimini boyitishga xizmat qiladi. Ona tili ta'lim mazmunini rivojlantirishda topshiriqlar ustida ishlash metodikasini takomillashtirish lozim. Oliy ta'lim tizimida ona tili o'qitish metodikasiga doir o'quv metodik adabiyotlarida topshiriqlar an'anaviy shaklda quyidagicha keltiriladi:

Amaliy ish. Savol va topshiriqlar.

1. O'zbek tilida so'z oxirida qanday tovush o'zgarishlari yuz berishi mumkin?
2. Qaysi tovushlar so'z oxirida jarangsizlanadi?
3. Qaysi tovushlar talaffuzda so'z oxirida tushib qoladi?
4. Talaffuz qilinmasa-da, imloda yoziladigan harflar ishtirok etgan so'zlarga misollar keltiring. (pas (t), sus(t), juf(t)...
5. Mazkur harflarning mavjudligini qanday aniqlaysiz? (Toshkentimiz jamoli, mol go'shti kabi).

Qo'llanma mualliflari yuqoridagi kabi topshiriqlarini bajarishda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilari til materiallarini kuzatadilar, so'zlarni qiyoslaydilar, o'xshash va farqli tomonlarini sharhlaydilar. Mazkur jarayon faqat imlo savodxonligining rivjlanishini masalan, balki tovush va harflarni farqlash, so'z ma'nosining o'zgarishida to'g'ri talaffuzning o'rnini va ahamiyatini tushunib yetishga sabab bo'ladi, talaba so'z boyligining oshishiga, so'zlarni nutqiy vaziyatga qarab to'g'ri tanlash, o'z o'rnida to'g'ri qo'llashga ham o'rgatadi. Biroq bugungi ona tili o'qitish metodikasi talabalarni, shu jumladan, talabalarni matn bilan ishlash, turli uslublardagi matnlarni o'qib tushuna olish, matndan anglaganlarini yozma va og'zaki bayon qilib bera olish ko'nikmalariga ega bo'lishi ko'zda tutilmoqda.

Bu o'rinda ona tili o'qitish metodikasi bilan til sathlari o'rtasidagi farqlarni solishtirish bo'yicha berilgan topshiriqlari o'zini oqlamasligi mumkin. Uning fan sifatidagi ahamiyati haqida fikr yuritish o'rniga xususiyatlarini so'rash ahamiyatsizroqdir. Shu ma'noda, ona tili o'qitish metodikasi bo'yicha yaratiladigan kelgusi metodik adabiyotlarda buni, albatta, e'tiborga olish zarur.

Ona tili o'qitish metodikasi darsligida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining bilim va malakalarini sinash taqdim etilgan savol va mustaqil ta'lim topshiriqlari ham pragmatik o'quv topshiriqlari bilan almashtirish vaqti kelgan:

Savol va topshiriqlar:

1. Metodika fani nimani o'rganadi?
2. Metodikaning o'quv predmeti sifatidagi o'ziga xosliklarini izohlab bering.
3. Uning fan sifatidagi xususiyatlarini tushuntiring.
4. O'zbek tili o'qitish metodikasi fanining boshqa fanlar (fonetika, grafika, hozirgi o'zbek adabiy tili, shevashunoslik, tilshunoslik asoslari) dan farqini tushuntirib bering.
5. Aniq misollarda umumiy, xususiy hamda maxsus metodikaning o'ziga xosliklarini izohlab bering. Oliy ta'lim tizimida an'anaviy dars mashg'ulotlari bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining, xususan, bo'lajak mutaxassislariga bilim berish, topshiriqlari asosida

ma'lumotlarni yodlash, turli manbalardan olingan jumalarni lingvopedagogik tahlil qilishga mo'ljallangan. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining egallangan bilimlarga asoslanib, istagan matndan otlarga so'roq berish orqali ularni aniqlashga erishgach, bu otlar predmetning aniqligi, ya'ni ushlar, ko'rish, o'lchash mumkinligi va mumkin emasligiga qarab aniq va mavhumlarga ajratadilar hamda hosil bo'lgan guruhlarni mustaqil davom ettiradilar. Aniq otlar ma'no guruhlariga ajratib o'qitiladi. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining so'z boyligini oshirishda o'tli birikmalar ustida ishlash muhim o'rin egallaydi.

Ona tili modulidagi darsliklarda mavzularni o'qib tushunish, malakasini baholash uchun tuzilgan topshiriqlari tuzishning nazariy tahlil qilish, topshiriqlar sifatini oshishiga xizmat qiladi.

Xulosa o'rnida, shuni aytish mumkinki, ona tili o'qitish metodikasi bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini tayyorlash ko'zda tutilgan paytda ularning kasbiy mahoratlarini oshirishga xizmat qiladigan o'quv topshiriqlar tuzish vaqti kelgan. Shu ma'noda, ona tili o'qitish metodikasi bo'yicha yaratiladigan kelgusi metodik adabiyotlarda buni, albatta, e'tiborga olish zarur. Ushbu vazifalarni muvaffaqiyatli hal etishda, didaktikaning ilmiy-nazariy vazifasi ta'limning mavjud jarayonlarini o'rganish, uning turli jihatlari o'rtasidagi bog'liqliklar, ularning mohiyatini ochib berish, rivojlanish tendensiyalari va kelajagini aniqlashdan iboratdir, ta'lim amaliyoti ta'lim mazmunini anglab olish, ta'lim tamoyillari, ta'lim metodi va vositalarini qo'llash me'yorlarini aniqlash asosida didaktika amaliy-me'yoriy hamda tashkiliy-texnologik vazifani bajaradi hamda tajriba va ta'lim resurslaridan samarali foydalanish imkoniyatini yaratadi

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. G'ulomov.A.G'. //O'zbekiston sovet ensiklopediyasi.-T., 1981. – 394-b.
2. Usman A., Avizov B. O'zbek tili grammatikasi. Birinchi bo'lim. Fonetika va morfologiya.To'liqsiz o'rta va o'rta maktablar uchun darslik.-T.: Ozdavna'sh,1939. –235 b.
3. Borovkov A., G'ulomov A., Ma'rupov Z., Shermuhammedov T. O'zbek tili grammatikasi. Yetti yillik va o'rta maktablarning 5 – 6-sinflari uchun darslik. I qism. Fonetika va morfologiya. –T: O'zdavnashr, 1946 – 227-b.
4. Ramazan Q., Qajjumij X. Grammatik. Sarf. O'rta maktablar ucun darslik. I qism. –T: O'quvpeddavnasr, 1937. – 149 b.
5. G'.Hamroyev Ona tili o'qitishning samarali usullari. Metodik qo'llanma. – Toshkent. Bayoz. 2018. 197 b.
6. Pedagogika Ensiklopediyasi. 2-jild. –T.: J – M., 2012. – 223-b.
7. O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik.4 jild.–T.: O'zME, 2004, – 150-b.
8. To'xliyev, V. O'zbek tili o'qitish metodikasi / B. To'xliyev, M. Shamsiyeva, T. Ziyodova; red. T. Niyazmetova. - Toshkent: Alisher Navoiy nomidagi O'zbekiston Milliy kutubxonasi nashriyoti, 2010 – 13- b.
9. M.Axmedova Pedagogika (hammualliflar) – Toshkent: Fan va texnologiya nashriyoti, 2018 – 294- b.

10. A.G'ulomov, M.Qodirov, M.Ernazarova, A.Bobomurodova, N.Allavutdinova, V.Karimjonova Ona tili o'qitish metodikasi (Universitet va pedagogika institutlarining filologiya fakulteti talabalari uchun) Darslik. T.: TGPI, 1991. T.Fan va texnologiya 2012. – 380 b.